

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פר' בשלח
שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שפירות]

הערות האורות יתקבלו בתשרי
אל העורך הר' שלמה זרד קליין
מס' הפסק' 00442071836956
מס' הפלאפון 07727197313

המורל: חברת "יגויל תורה"
שע"י בימ"ד דחסידי בעלזא
ק"ל (ד"ר) לונדון י"ד
בשניות: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שאלה. האם מותר לדבר בין תפלת לחש לחזרת הש"ץ.

תשובה. [א]. הש"ץ בכל גווני אסור להפסיק בין תפלת הלחש לחזרת הש"ץ.

[ב]. ולענין הציבור בימים שאין אומרים תחנון לא מצינו איסור בזה בפוסקים, ורק המקובלים כתבו דחמא גדול הוא להפסיק בין תפלת לחש לחזרת הש"ץ.

[ג]. וביום שאומרים תחנון יש איסור מדינא להפסיק בין תפלת שמו"ע לנפילת אפים, ולכן אין להפסיק ביניהם, ולדעת הפוסקים שיחה בעלמא מותר, ולדעת המקובלים אין לדבר כלל (וכ"ד אחד מן הפוסקים).

[ד]. ולענין לומר אז מומרים שהחסיר וכדומה, לדעת הפוסקים מותר, ולדעת המקובלים גם זה אסור.

הנה לדבר בין תפלת הלחש לחזרת הש"ץ, נוגע בשני דינים, הא' עצם הדיבור קודם חזרת הש"ץ, ב' דיבור בין שמו"ע לתחנון, והפסק' מ' יהיה ביום שאין אומרים תחנון.

להפסיק בין תפלת לחש לתפלת שמו"ע

והנה לדבר בין תפלת הלחש לתפלת הש"ץ [ביום שאין אומרים תחנון] לא מצינו איסור מפורשת בפוסקים, ורק לגבי הש"ץ בעצמו הביא המשנ"ב בס' ק"א (סק"י) בשם הפמ"ג: דהש"ץ אינו רשאי להפסיק לאחר שהתפלל בלחש רק לדבר מצוה כגון לענות איש"ר וכדומה אבל לדבר הרשות נראה דלא, עכ"ל. ועיין אורח נאמן (סי' ק"א) שכתב דהיחיד רשאי לדבר אחרי סיום תפילתו בלחש אלא שיותר נכון שיוהר מלדבר דברי רשות שלא מענין התפילה. אמנם בכה"ח (סי' קכ"ד ס"א) הביא בשם גורי האריז"ל ועוד ד"חטא גמור הוא לדבר בין לחש לחזרה". וכתב דכ"מ מדברי שער הכוונות דרוש ד' דיוה"כ שכתב על ענין פסוק ה' הוא האלוקים היה ראוי לאומרו אחר תפלת לחש דנעילה ולא אחר החזרה והטעם שאומרים אותו אחר החזרה הוא שלא להפסיק בין הלחש והחזרה יעו"ש, וא"כ לפי"ז משמע כיון דפסוק זה יש צורך לאומרו בין לחש לחזרה ואפי"ה אין אומרים אותו כדי שלא להפסיק וא"כ כ"ש שאסור להפסיק בדיבור בין לחש לחזרה, ולפי"ז נראה דאפי' ללמוד אסור בין לחש לחזרה, וכ"כ בא"ח פ' תרומה (אות יו"ד), עכ"ל.

להפסיק בין שמו"ע לתחנון

וביום שאומרים תחנון מצינו בראשונים שהוכיחו דאסור להפסיק בין שמו"ע לתפלת הלחש, והוכחתו מדברי הגמ' הידוע במס' בבא מציעא (דף ג"ט ע"ב) דאשתו דר' אליעזר היתה אשתו של רבן גמליאל, ולא היתה מניח לר' אליעזר למיפל על אפיה, עד שביום אחד היתה עסוקה ואז נפל על אפיה ואמר תחנון, ואדחכי מת רבן גמליאל, עכ"ל הגמ' בקצרה. וכתב הריטב"א (שם) וז"ל: לא שבקת ליה למיפל על אנפיה, תמיהה מילתא היאך אפשר שלא תזון ממנו כל היום, ומכאן מביא רבנו רביה, שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה, בין תפילה לנפילת אפים, עכ"ל. והיינו שהיתה יודעת שעת סיום התפילה ואז אשגחה ביה. וכך נפסק בשו"ע (סי' קל"א סעי' א') דאסור להפסיק אפילו בדברים עד שיפול ויתחנון. וכתב בס' מעורר ישנים (להגר"מ פרידמאן ווארשע תרפ"ו סי' כ"ו סוף אות כ"ז) דאיסור זה של להפסיק בין תפלה לנפילת אפים הוא גם קודם חזרת הש"ץ, דצריך להסמיך תפלתו לנפילת אפים אע"פ שמפסיק חזרת הש"ץ באמצע. ובאמת כן הוא במשנ"ב סי' נ"א (סק"ט) שכתב דביום שאומרים תחנון לא ידבר מברוך שאמר עד אחר נפילת אפים, ומוכח דה"ה קודם חזרת הש"ץ.

והנה המג"א (סק"א) הקשה על האיסור להפסיק בין תפלה לנפ"א דהא לפעמים מפסיקין בתחינות, וזוהו הוכיח המג"א דדוקא כשמפסיק ועוסק לדבר דברים אחרים אסור, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. וכן פסק השו"ע הרב (ס"א) "אין צריך ליהדר אלא מלפסיק ולעסוק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה מועטת אין לחוש. וכ"פ במשנ"ב (סק"א).

אמנם ראה בערוה"ש (סעי' ג') שכתב על דברי המג"א "וכמה מהדוחק הוא זה, אמנם כוונתו [של השו"ע] כן הוא דאין הכוונה לגדר איסור דאין שייך איסור כיון

שהוא רק רשות, אמנם רבינו הבי"ה הולך לשיטתו בספרו הגדול שכתב בשם הרשב"א דאין שייך שאשתו של ר"א לא היתה מניחתו ליפול אלא שהיתה נכנסת עמו בדברים ואז לא היה מועיל נפ"א שלו לפעול (עבי"ו וט"ז סק"א ודלא כפי' הריב"ש שהביא המג"א שם שהיה שוכח מליפול ע"ש) וזהו שאומר רבינו הבי"ה אין לדבר וכו' כלומר דאם ידבר לא יגיע לו תועלת התפלה מנפ"א, עכ"ל. ויוצא לנו לדעתו דאין שום חילוק בין שיחה מועטת לשיחה מרובה, ושניהם אסורין.

וכן בס' עבודת אפרים (על הל' תחנון ונפ"א - ח"א פ"א עלה ג') הביא בשם ספר מנחת אהרן (להג"ד יעקב פארדו ז"ל, כלל י"ז ריש אות ז') שכתב "והאמת שדברי הרב המג"א בזה הם נגד דברי המקובלים ז"ל, שהרי הם אסרו לומר אפילו פסוק ויאמר דוד אל גד המורגל בפה כל לאמרו. והם אמרו שתיכף לאחר י"ג מדות יתחיל, לדוד אל"ף ה' נפשי אשא. א"כ ס"ל שאפילו פסוק אחד אין לומר כ"ש להפסיק בדבור. וטעמם ז"ל דכתפילה אריכתא דמיא א"כ ודאי דאין לנו בזה אלא דברי מרן ז"ל, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת ויוסף אברהם (סי' י"ב) ע"ש. וכן כתב בכה"ח (סק"ד): אבל לפי דברי הוה"ק והאר"י ז"ל משמע דאפילו שיחה בעלמא אסור, עכ"ל.

גם בספר בני ציון (סי' זה) דרך בדרך זה וכתוב: וכתב המג"א אבל שיחה בעלמא לית לן בה. ולא משמע כן מדברי השיטה מקובצת שכ': ומכאן מביא רביה רבינו שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפ"א, ע"כ. משמע שאפילו שיחה בעלמא אסור, ומכיון שאין לנו ראייה להיפך, הכי נקטינן, עכ"ל.

להפסיק בתפלות בין שמו"ע לנפ"א

ולענין להפסיק בתפילות בין שמו"ע לנפ"א, הנה לדעת הפוסקים דשיחה בעלמא מותר, כ"ש בזה דמותר. אולם לפי דברי המקובלים גם בזה לכא"ו יאסור, וכ"מ מדברי המנחת יעקב הג"ל, וכ"כ בפירוש בס' אבן השוהם - שו"ע מכתבי האריז"ל (ח"א סי' קל"א אות ד') שכתב: בין חזרת העמידה לנפ"א אין לו להפסיק כלל ועיקר, וזלתי באמירת היודי אלקינו ואלקי אבותינו תבא לפניך וכו', עכ"ל. ובהערות פתוחי חותם שם כתב: וכמ"ש תלמידי הרשב"א במס' ב"מ וכו', היינו שהיתה מפסקת אותו אחר תפילתו בשאר דברים וכו', משמע דבדברי תורה ותפילה מותר להפסיק, וכ"כ האחרונים בפירוש, אבל בדברי הרב ז"ל משמע שאין להפסיק בשום דברי קדושה, חוץ מוידוי ואל' ארך אפים וכו', עכ"ל. ועי' בס' עבודת אפרים (שם) שהאריך בזה. ומה שהביא בפסק"ת בשם שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' י"ב שאוסר להפסיק לאמירת ויהי בנסוע וברוך שמייה, אינו נכון דהוא מיירי באמצע אמירת תחנון גופא ולא לענין הפסק בין שמו"ע לתחנון ע"ש. ועי' שו"ת דברי חכמים (פט"ו) שמ"מ לאמירת עלינו עם הציבור - כגון במנחה - בוודאי לא יפסיק בין שמו"ע לנפ"א, וכ"ה בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' ק"א) ובס' תפילת חנה (עמ' ד"ש), ובלא"ה כבר כתבנו פעם דלהרבה פוסקים באמצע תפלה אין צריך בכלל לומר עלינו עם הציבור.

שאלה. (א) מי שאכל מזונות וספק לו אם אכל כשיעור, ורוצה לצאת ברכת על המח' מחבירו, אלא שחבירו מברך גם על הגפן וכיו"ב, האם יכול לצאת ממנו, או דהוי הוספת על הגפן הפסק לגביה. (ב) ומה הדין כשחבירו מברך רק על הגפן, האם יש איזה דרך שיכול לצאת ממנו ברכת על המח'.

תשובה.

[א]. מי שאכל מזונות וספק לו אם אכל כשיעור, ורוצה לצאת ברכת על המח' מחבירו, אלא שחבירו מברך גם על הגפן וכיו"ב, יכול לצאת מחבירו ואין אמירת על הגפן הפסק לגביה.

[ב]. ולא עוד אלא אפילו אם חבירו אכל רק פירות או שתה רק יין, ואין לו אחר שיוציאנו, יכול לצאת מחבירו שמברך רק על הגפן או על הפירות, וכשחבירו אומר על הגפן או על הפירות יאמר במקומו תיבות "על המח' ועל הכלכלה".

[ג]. כמו"כ השומע ברכה ותפלה מחבירו כדי לצאת ממנו, כגון קידוש וכיו"ב, ובאמצע היסר מלשמוע חלק מהדברים המעכבים גם בדיעבד, כגון שלא נתן כלל אל לבו לשמוע את התיבות [אע"פ ששמע את קול המדבר], יכול להשלים מיד בעצמו את

התיבות שלא שמעו, וימשיך לשמוע השאר מפי המברך ויוצא בכך ידי חובתו.

[ד]. זאת ועוד, במקום שאמרו חכמים 'ספק ברכות להקל' ואין צריך לברך, אם רוצה יכול לשמוע מחבירו את תחילת הברכה [בא"י אמ"ה] ויסיים בעצמו את הברכה שמסתפק בה. [וכגון שמוספק אם כבר בירך ברכת בורא פרי העץ על הפרי, שהדין הוא דסב"ל ואין לברך, מ"מ יכול לשמוע את תחילת הברכה 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' מחבירו שמברך ברכה אחרת, והוא יסיים בעצמו בופה"ע, וכן כל כיוצא"ב].

לצאת יד"ח מחבירו שמברך על הגפן ועל הפירות

(א) כתב בשערי תשובה (סי' ר"ג סק"א) "בברכ" נסתפק מי שאכל כסנין פירות וכו' אם יכול להוציא מי שאכל כסנין בלבד וכו', והביא מהרד"ב ועוד ראיות דמצי השומע לכיין שיצא במה שנוגע לו ולא איכפת ליה במה שהוסיף המברך לעצמו". וכן העלו בשו"ת פלא יועץ (סי' א') שלחן הטהור (סעי' ג') אשל אברהם בוטשאטש (סי' ר"ג) ובשו"ת יגל יעקב (בסוה"ס בהג"ל לשו"ע סי' ר"ח).

והנה בשו"ת שבת הקהתי (ח"ד סי' ס"ו) הביא ראי' לזה דיצא מהמבואר בשו"ע או"ח סוסי' ק"ה דאם בטעות הזכיר מאורע של שאר ימים שיצא בזמנה לא הוי הפסקה, וע"ש עוד. ומצאתי בס"ד בס' 'רב ברכות' להבן איש חי (חידושי הלכות על השלחן ערוך, מערכת ב' אות ג') שהביא ראי' זו, והוסיף דכן יש להוכיח זאת ממילא מן מקום הראיה אשר ממנו הוציא המחבר פסק האמור אשר הוא מוסכם בלתי פקוק ופסקו השו"ע בס' הנוכח סעי' י' שאם טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה וכו'. ואם הבדיל בשתייהן או לא הבדיל בשתייהן יצא, ע"כ. וכתב דתמיהא לו טובא אמאי לא הביא הברכי יוסף ראי' זו.

והביא הר"ב ברכות' עוד ראי' מדברי השו"ע בס' ר"ט סעיף ב' 'לקח כוס של שכר או של מים ובירך ברוך אתה ה' אמ"ה בורא פרי הגפן ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו וכך היתה אמירתו ברוך א"י אמ"ה בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא ע"ש, הרי הגם שאמר באמצע בורא פרי הגפן שהוא דבר שאינו צריך לו והוא עצמו האומר אפילו הכי בדיעבד יצא, וא"כ ה"ה בנידון הרב שזה א"ל לו לתקן באופן אחר שיש לו לשמוע הברכה מן אותו שכולל שתייהן ואז אחרי שמעו שפיר יצא דגם זה חשיב בדיעבד ודו"ק.

ויסיים הרב ברכות: ואמנם היכא דאפשר לתקן בלא"ה וכגון שאפשר לו שיאכל עוד שיעור שלם שאז יוכל הוא לברך בעצמו או שיביא אחר שיאכל שיעור שלם מפת הבאה בכסנין לבד ויברך ויוציאנו הנה נדון כזה ליכא למיפשטיה מההיא דהבדלה דסי' ק"ח הנו"ל דהתם הוי בדיעבד והכא חשיב לכתחילה כיון שאפשר לו לתקן בלעדי זה, וכאשר נביטה נראה לראיית של הרב הגדול ר' חיד"א ז"ל לא נמצא ראייה לכהאי גוונא כי אם שתיים כהלכתן והוא מ"ש ראייה מדברי הרדב"ו ז"ל ע"ש, עכ"ל, וע"ש עוד בסוף דבריו. ועי' גם בספרו שו"ת תורה לשמה (סי' ס"ב) שו"ת בצל החכמה (ח"א סי' כ"ב אות ט') תיקונים דף קפ"ו ע"ב (שם) שו"ת והרים הכהן (ח"ב סי' ח') ה' הברכה והלכותיה (סי' מ"ג הע' 16) ובס' ברכת הנהנין (להגרי"מ שטרן עמ' רכה, ולא הבנתי מה שהסתפק שם במי שיצא חובת קידוש וברכת לבית חבירו ורוצה לשאת יין והבעה"ב עדיין לא קידש אי יכול לשאת ידי ברכת היין במה שיברך הבעה"ב בפה"ג על הקידוש, כיון שמפסיק בין הברכה לאמירת ברכת הקידוש ע"ש, הא הרי יכול לשאת יתקף אחר שמברך הבעה"ב ברכת בופה"ג), ובאוצה"פ מציין לשו"ת יביע אומר (ח"ח סי' כ"ב אות ו') ואינה תח"י.

מי שאכל דבר שחייב לברך אחריו על המח' וחבירו אכל פירות או שתה יין אי יכול לצאת בברכתו ע"י שהוא יאמר המילים: "על המחיה"

(ב) והנה הפוסקים הוסיפו עוד לדון בנדון מי שאכל דבר שחייב לברך אחריו על המח' וחבירו אכל פירות או שתה יין, דבדיעבד יכול לצאת אחד ע"י ברכת השני ובמקום שאמר המברך על המחיה יאמר השומע על הגפן או על העץ ושפיר דמי. כן כתבו בשו"ת הר צבי (ח"א סי' ס'), שו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' כ') ושו"ת באר משה (ח"ג סי' ל"ד) ע"ש באריכות. ומה שמציין בפסק"ת שכ"כ בס' שיח השדה לבעל הארץ צבי' סי' ד' אות ג', אינו נכון ע"ש דמוכח להדיא דס"ל דלא יצא.

וטעמם ונימוקם הוא עפ"י היסוד המבואר בשו"ת רעק"א (סי' ז') ונכפלו דבריו בדרוש וחידוש (ברכות כ:): דיכול אדם לשמוע ולצאת מחבירו חלק מברכה וחלק לומר בעצמו. וז"ל המנחת שלמה: "הנה השערי תשובה הביא בס' ר"ד [ט"ס וצ"ל ר"ג] מהמברכ" שאם אחד אכל מזונות ושתייה יין דאע"פ שכולל את שניהם בברכת מעין שלם מ"מ יכול שפיר להוציא גם את מי שאכל מזונות לבד, והיינו משום דיכול השומע לכיין לצאת מה שנוגע לו ולא איכפת ליה במה שמוסיף המברך לעצמו. וחושבני דה"ה נמי שאם המברך אכל מזונות והשומע שתה יין שהוא ג"כ יכול לצאת בברכתו של המברך, אלא שמבוקש מהמברך אומר על המחיה ועל הכלכלה יאמר השומע על הגפן ועל פרי הגפן וכן בחתימה, ויכול שפיר לצאת חובת הברכה מקצתה בשמיעה ומקצתה באמירה, כמו במקרא מגילה וכדומה שיצא שפיר גם אם הוא על ידי שיתוף של שמיעה וקריאה, וכן מבואר בתשו' רע"א סי' ז' שכתב כן להדיא גם לענין ברכה דנשים שאינן מבינות לשון הקודש יכולין שפיר לצאת ידי קידוש ע"י זה שיאמרו יחד עם המקדש נוסח האמצעית של הברכה, והפתיחה והחתימה יוצאות שפיר בשמיעה בלבד דהמעט הזה מבינות בלשון הקדש, וסובר

בפשיטות דיכולין לצאת בשיתוף של שמיעה ודיבור וה"ו גם כאן.

אולם החו"א בהל' ברהמ"ז (סי' כ"ט סק"ו) תמה אהא דמבואר כאן ברע"א דשפיר נפיק בשמיעת חצי ברכה, מהא דהסכימו הפוסקים לדעת הר"ף בברכות מ"ו ע"א לענין ברהמ"ז, דאם אין אחד שיוודע לברך ברכה שלמה אין מחלקין ברכה אחת לשנים, והיינו משום דאין יוצאין במה ששומע מכל אחד רק חצי ברכה ע"י"ש. אך נלענ"ד דשאני התם גבי ברהמ"ז כיון שכל אחד מברך רק חצי ברכה אין ע"ז שם של ברכה, ולכן אמרינן חצי ברכה מזה וחצי ברכה מזה לאו כלום הוא, משא"כ בקידוש הן אמנם שאם המקדש יאמר רק הפתיחה והחתימה כדי להוציא את השומע, שפיר נראה דלאו כלום הוא אף אם השומע יאמר בעצמו את האמצעית, כיון שלא שמע כלל מהמקדש ברכה הואיל ואמר רק פתיחה וחתימה בלבד, אשר אין ע"ז שם של ברכה, שהרי אף אם גם שח הוצע בין ברכה לטעימה נחלקו האחרונים ואיכא דס"ל דלא עלתה ברכה גם לשומע, דכיון דנתברר שהמברך הפסיק והפסיד ברכתו נעשה כאילו השומע לא שמע כלל ברכה, ואף דאנן לא קי"ל הכי היינו משום דסו"ס שמע ממנו ברכה שלימה, ולפיכך לא אודא הברכה אלא מהמברך שהפסיק ולא מהשומע, משא"כ בכה"ג ששמע מהמברך רק חצי ברכה, שפיר נקטינן כהר"ף דאין זה חשיב כשומע ברכה כיון ששמע מכל אחד רק חצי ברכה, עכ"ל המנחת שלמה, וכתירוצו תירץ גם הקהלות יעקב (ברכות סי' ט').

במקום ספק ברכות יכול לשמוע שם ומלכות מאחר ולהשלים לעצמו את הברכה שחפץ בה

(ג) והנה בשו"ת באר משה (שם) ובשו"ת מנחת שלמה (שם) הרחיבו לכת בזה דאפילו בשאר כל הברכות שאדם רוצה לצאת ידי חובתו על ידי שמיעתו מאחר, יכול לשמוע את התחלת הברכה מהשני וא"כ לסיים לעצמו הברכה הראויה לו, וכלשונו המנחת שלמה שם בהמשך דבריו: "ואם כנים אנו בזה נלענ"ד דלפ"ז במי שמוספק אם בירך ברכת המוציא או לא שיכול לשמוע מאחר שמברך על היין או מברך להתעטף בביצית, והיינו שיכוין לשמוע ממנו רק את הפתיחה בלבד ואילו המוציא לחם מן הארץ יאמר השומע בעצמו ויצא מקצתו בדיבור ומקצתו בשמיעה, ואף להסוברים שאם פתח אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא לא עלתה לו ברכה, היינו מפני שלא כוון יפה ולכן אין זו ברכה, משא"כ הכא זה שמברך על היין מכוון יפה וגם השומע מכוון יפה וכיון דזכרון אחד לשניהם מה טעם לא תעלה לזה ולזה" עכ"ל.

אלא שיש לציין ע"ז דברי האשל אברהם מהדורה תליתאה (סי' ר"ג) שכותב שאין אדם יוצא י"ח כששומע שם ומלכות מאדם המברך והוא משלים לעצמו ברכה אחרת זולת אדם ברכת המברך הוא ברכה כללית (שהכל) והשומע משלים לעצמו ברכה פרטית דהא בדיעבד אם בירך שכל יצא, עכ"ל. גם בס' שיח השדה לבעל הארץ צבי' (סי' ד' אות ג') לאחר שהאריך בשאלה זו מסיק להלכה דלא יצא. וגם המנחת שלמה סיים על דבריו הנ"ל "שמעולם לא שמענו חרוש גדול זה, אך אפשר דהרע"א ז"ל נתכוין רק להתיבות שבאמצע הקידוש אבל לא בעיקר הברכה, וצ"ע" עכ"ל.

ומ"מ מוכח מכל הפוסקים הנ"ל דכ"ז רק לענין דיעבד דלכתחילה אם יש לו אחר שיכול להוציא אל יסמוך על כל זה, וכן משמע מהפך החיים (רי"ג סק"ח), ולכן למעשה במקום ספק ברכה שבלאו הכי פטרונו חז"ל מלברך עקב ספק ברכות להקל, יוכל בשופי לסמוך על שיטת המתירים לשמעו שם ומלכות מאחר ולהשלים לעצמו את הברכה שחפץ בה (עי' פסק"ת).

המכוין לצאת בברכת חבירו ובאמצע פנה לבו לדברים אחרים יכול להשלים בעצמו את התיבות שחיסר מלשמוע

(ד) ונעתיק כאן עוד הלכה השייכת לעניינינו, והוא מש"כ במנחת שלמה (שם סי' א' אות ב') דהשומע ברכה ותפלה מחברו ונתכוין לצאת, אם באמצע חיסר מלשמוע חלק מהדברים המעכבים גם בדיעבד, וכ"ש בחתימת הברכה, אפילו אם שמע את קול המדבר, אם לא נתן כלל אל לבו לשמוע את התיבות, מסתבר דלא יצא. ונימק שם דבריו דאף במי שמתפלל בעצמו אך לבו בל עמו באופן שבקצת הזמן הוא טרוד במחשבותיו ואינו יודע ומרגיש כלל שהשפתים נעות והפה ממשך בק"ש ותפלה, צ"ע אך יצא הא הו"ל ממש כמתעסק דקיי"ל בכל התורה דלאו כלום הוא, ולכן אף דמהא דקיי"ל בס' ס"ד סעיף ד' במי שעומד בוכתבתם אם התחיל למען ירבו אינו חתור, דסירכיה נקט ואזיל, משמע לכאורה דיצא, שהרי כמדומה דהאי דינא לא משכחה אלא במי שאינו יודע כלל שהוא קורא, ואפ"ה יצא ידי ק"ש, וצ"ע, מ"מ בכה"ג שאינו אומר בעצמו רק שומע מאחר, נראה דודאי לא יצא. וע"ע דיון דבריו אלו בס' עיונים בהלכה (ח"א סי' ה') ושא"ס ואכהמ"ב.

ולכן למעשה הורה דישראלים מיד בעצמו את התיבות שלא שמע וימשיך לשמוע השאר מפי המברך, ויוצא בכך ידי חובתו - הליכות שלמה (ח"א פכ"ב סי"א), וע"ש (בארוחת הלכה 40) דאף שפקפק בזה במנחת שלמה הנ"ל אות ג', אולם בנד"ד הורה לשואלים דיש לסמוך ע"ז.

והנה יל"ע בכה"ג שלא שמע מחבירו סיום הברכה, וסיים בעצמו את סיום הברכה, האם יש לו לענות אמן אחר ברכה זו שהרי שמע הברכה מאחר, או דילמא כיון שאמר הסיום בעצמו הו"ל כעונה אמן אחר ברכותיו, ומצאתי בקובץ אור ישראל (קובץ ה') שנשאל בזה הגרשו"א, והשיב דלא יענה אמן דהוי כעונה אחר ברכותיו. אך במקרה שהחסיר תיבה אחת קודם הסוף ואמרה בעצמו, ותיבת סיום הברכה שמע מחבירו, יכול לענות אף שהוא תוכ"ד לאמירתו, דהאמנן קאי על ברכת חבירו ועע"ש בהגהות השואל, וע"ע בקובץ 'צפונות' (קובץ ה' עמ' ק"ב).